

BAB I

BUBUKA

1.1 Kasang Tukang Panalungtikan

Rumpaka mangrupa salah sahiji wujud hasil karya sastra, lantaran rumpaka téh disusun maké rakitan basa anu éndah. Nu ngahudangkeun rasa éndah téh lain ngan ukur tina jihat basana wungkul, tapi leuwih nyoko kana eusina. Karya sastra bisa ditempo salaku kahayang pangarang pikeun nepikeun hiji hal, bisa mangrupa hiji kamandang ngeunaan idé, moral, jeung amanat. Hartina karya sastra téh salaku sarana komunikasi, tinulis atawa lisan, anu boga ajaran husus dina nepikeun ajén-ajén moralna. Hal anu ditepikeun téh mangrupa tarékah pikeun nepikeun bebeneran. Karya sastra mibanda kalungguhan salaku karya seni, méré hiburan, méré kani'matan émosional jeung inteléktual, nu digelarkeun ngagunakeun pakakas basa. Ayana rupa-rupa wanda karya sastra lantaran masarakat Sunda anu rancagé, anu ngajadikeun di masarakat Sunda leubeut ku hasil karyana.

Kamekaran sastra Sunda dina kahirupan henteu leupas tina rupaning faktor anu mangaruhanana, salah sahijina nya éta minat jeung kahayang masarakat kana karya sastra. Ieu hal téh patali jeung kalungguhan sastra salaku karya seni. Karya seni mangrupa kréativitas manusa pikeun méré kasenangan jeung kani'matan éstétis.

Sacara umum, nilik kana wangunna karya sastra kabagi jadi tilu bagian, nya éta wangun lancaran, wangun puisi, jeung drama. Tilu wangun (génré) sastra ieu gelar ngaliwatan (medium) lisan jeung tulisan. Ieu hal saluyu jeung pamadegan Iskandarwassid (2003:138) nu nétélakeun yén lamun nilik kana médiana, aya nu kagolongkeun kana sastra lisan jeung tinulis. Disebut karya sastra lisan lantaran tumuwuhna, mekarna, jeung sumebarna ngaliwatan media lisan (ucapan). Disebut karya sastra tinulis nya éta anu hirupna dina média tulis.

Nurutkeun kana waktuna gelar karya sastra Sunda téh kabagi kana dua bagian, nya éta: 1) karya sastra Sunda buhun, nu mangrupa jangjawokan;

kakawihan; pupujian; sisindiran; pupuh; wawacan; carita pantun; carita wayang; dongéng; jeung 2) karya sastra Sunda modern nu mangrupa carita pondok (carpon); novel; sajak, jeung carita drama (Koswara, 2003: 107).

Salah sahiji karya sastra anu gumelar ngaliwatan lisan téh nya éta kawih. Dina kawih nyangkaruk ajén-ajén budaya manusa Sunda. Ku lantaran kitu, sawadina urang Sunda ngayakeun panalungtikan ngaguar struktur-semiotik nu nyampak dina karya sastra kawih. Ieu hal mangrupa tarékah pikeun ngamumulé budaya Sunda ulah nepi ka teu dipikanyaho ku nonoman Sunda kiwari.

Dina *Kamus Umum Basa Sunda* (1985:220) kawih nya éta rakitan basa sabangsa dangding nu teu maké patokan pupuh, kawih téh lalaguan Sunda bébas, anu henteu kauger atawa kaiket ku aturan, boh laguna, boh rumpakana.

Anu disebut rumpaka téh nya éta teks lagu sarua jeung *lirik* (Ind.) karangan anu aralus dina wangun dangding, anu dimuat mangrupa karya sastra, sakapeung sok dipaké rumpaka tembang (Cianjuran) (Iskandarwassid, 2003: 128). Sedengkeun nurutkeun Nano S, “rumpaka téh kekecapan dina lagu, dina tembang sok disebut dangding, atawa guguritan, dina lagu kapasindenan, sok disebut kekecapan, dina lagu kawih sok disebut rumpaka, dina lagu pop Sunda sakapeung sok campur jeung istilah musik, sok aya nu nyebut lirik. Para sastrawan, sok aya nu nyebut sastra lagu” (<http://sanggarsr.blogspot.com/2010/04/rumpaka-dina-lagu-sunda.html> 17 Maret 2013).

Tina béda-béda sebutan jeung istilah, ayeuna mah nyoko kana hiji istilah nu dianggap sineger tengah, nya éta rumpaka baé disebutna téh. Wangunan éta rumpaka rupa-rupa, aya anu winangun sisindiran, puisi, wawangsalan, pupuh jeung réa-réa deui. Malah dina kamekaran ayeuna, pangpangna dina lalaguan anyar, sok maké sajak bébas baé.

Loba rumpaka anu leubeut ku ajén moral jeung réligius, kaasup di jerona anu miboga sifat kaagamaan, jeung kritik sosial loba kapanggih dina karya fiksi atawa sastra nu kudu disurahan, ti mimiti kahirupan pribadi, jati diri, lingkungan hirup, tug kahirupan nu leuwih jembar, geus nyampak kari diguar.

Sakumaha anu geus dijelaskeun dina pedaran di luhur, sangkan kahontalna hubungan antara manusa di masarakat, diciptakeun norma-norma anu

disebut cara (*usage*), kabiasaan (*folkways*), paripolah (*mores*), jeung adat istiadat (*custom*) (Suryani, 2011:115).

Salah sahiji rumpaka anu ditalungtik nya éta rumpaka kawih Pop Sunda meunang Doel Sumbang. Doel Sumbang ngaran sabenerna mah Wahyu Affandi, gumelar di Bandung, 16 Méi 1963. Doel Sumbang téh nya éta salah saurang penyanyi pop Sunda ti Bandung anu kawéntar ti taun 1980an. Doel anu kawéntar ku lagu-laguna anu ngahudang kritik sosial. Handoko Kusumo, produser anu ngarékan lagu-lagu Doél Sumbang, anu méré lalandian Doel Sumbang. Harti sumbang di dieu lain sora anu silung atawa goréng, tapi pinuh ku kritik sosial. Aya anggapan séjén, anu ngahartikeun sumbang téh sabab Doel Sumbang jalmana soméah, bageur ka batur, jeung resep nulungan, duitna sok disumbangkeun kana kapentingan sosial, saperti nyumbang ka masjid jeung budak yatim.

Karya Doel Sumbang dipilih, lantaran ditempo tina sababaraha faktor, di antarana, galindeng musikna éndah tur ngeunah kadéngéna, ciri khas waditra anu dipakéna ngan saukur gitar akustik teu ngurangan rasa éstétis tina wirahmana. Salian ti éta Doel dina nyieun rumpaka lagu boga ciri has, gaya ngawangkong wangun monolog, dina unggal lagu nu diciptakeunana, biasana ngebréhkeun ngeunaan protes sosial pikeun manusa dina hirup kumbuhna, atawa para pajabat nu keur nyekel kakawasaan.

Rumpaka Doel Sumbang ogé boga kapunjulan dina jihat sastra, budaya, jeung moral. Lamun ditilik tina jihat sastrana kapunjulan rumpaka karya Doel Sumbang, kekecapanna dieuyeuban ku purwakanti. Diksi dina unggal kalimahna keuna kana haté. Ditilik tina jihat budaya jeung ajén moral, eusi rumpakana maké gaya basa anu hampang teu matak kerung. Loba karyana anu raket jeung moral jalma jaman kiwari. Manéhna pinter pisan nyieun lagu anu temana kritik pikeun hirup manusa, sangkan miboga ajén nu hadé. Di antarana aya sababaraha laguna anu ngaguar ngeunaan ajén moral nya éta “Jurig”, “Berenyit”, “Polisi No Ban”, “Sono ka Kodim”, “Éma”, jeung rumpaka séjénna nu aya dina album Doel Sumbang. Rumpaka-rumpaka dina ieu lagu, loyog pikeun dijadikeun bahan panalungtikan anu ngaguar ajén moral, sabab eusi rumpakana medar ngeunaan kahayang manusa pikeun hirup kumbuh di masarakat, sangkan tengtrem, ayem,

silih ajénan, nu pinuh ku kabagjaan jeung karaharjaan, anu mibanda tatakrama jeung kapribadian, atawa ahlak (jiwa) anu luhung. Sangkan hal nu geus disebutkeun tadi kawujud, tangtuna jadi jelema téh kudu lemes budina, hadé tékadna, lain lahirna waé nu hadé budi, tapi jiwana ogé kudu miboga jiwa nu luhung, nu pantes diajénan. Upama jelema geus bener tatakrama jeung sopan santun lahir batinna, dina jiwana bakal tumuwuh hiji kakuatan batin nu pasti bakal diajénan ku batur.

Tatakrama dina harti nu jembar nya éta sistim sagemblengna tina kabiasaan jeung cara-cara hirup manusa dina lingkunganana. Dina harti heureut tatakrama téh kabiasaan sopan santun nu disaluyuan (dimupakatan) ku anggota masarakat di hiji tempat atawa daerah (Suryani, 2011:121).

Aya tilu rupa nu jadi tatapakan hirup bener téh, nya éta (1) bener tékadna, (2) bener ucapanana, jeung (3) bener lampahna. Tandesna nu pangheulana kudu dipibanda ku urang téh nya éta tékad atawa niat dina jero haté nu bener, boh patokan agama boh darigama, moal matak ngarugikeun batur. Ari beresih haté nya éta sarat hirup nu pangutamana dina hirup, geus bener tékadna terus bener ucapna. Maksudna omongan anu dikedalkeun téh kudu sarua benerna jeung tékadna, ulah papalingpang, ari tékad hayang bener, ari omongan ngacaprak, matak nyugak jeung garihal. Upama ucap jeung omongan urang geus bener, geus luyu antara tekad jeung nu dikedalkeun, kakara bisa disebut sampurna, upama diwujudkeun dina laku lampah nu bener, nya éta nu luyu jeung tékad katut ucap nu bener téa.

Tina déskripsi di luhur kagambar pentingna nanjurkeun ajén nu hadé téh. Salah sahiji carana nya eta diulik maké kajian struktural semiotik. Panalungtik miboga kahayang pikeun néangan ma'na kana rumpaka kawih ngaliwatan kajian struktur-semiotik sarta maluruh ajén moral nu nyangkaruk dina eusi rumpaka karya Doel Sumbang.

Sababaraha panalungtikan anu nalungtik struktural-semiotik jeung ajén moral di antarana:

1. “Tilikan Struktural jeung Sémiotik kana Rumpaka Cianjur Wanda Rambatan Sanggian Ubun Kubarsah pikeun Bahan Pangajaran

Ngaregepkeun di SMA” ku Dimas Patria taun 2012. Ieu panalungtikan téh ngadeskripsiéun Cianjur an wanda rambatan, dianalisis struktur puisi jeung semiotikna.

2. “Ajén Falsafah dina Rumpaka Kakawihan Kaulinan Barudak Dusun Krajan 1 Désa Kutagandok Kecamatan Kutawaluya Karawang pikeun Pangdeudeul Matéri Pangajaran Muatan Lokal Basa Sunda” ku Novita Kurnia taun 2011. Ieu panalungtikan ngadeskripsiéun ajén filsafat anu nyangkaruk dina rumpaka kakawihan kaulinan barudak, jeung réa-réa deui panalungtikan sejéenna.

Dumasar kana kasang tukang di luhur, karasa perluna diayakeun panalungtikan anu ngaguar struktural-sémiotik jeung ajén moral tina rumpaka Pop Sunda karya Doel Sumbang. Ku kituna, ieu panalungtikan téh dijudulan, “Rumpaka Kawih Wanda Pop Sunda Karya Doel Sumbang (Ulikan Struktural Sémiotik jeung Ajén Moral)”.

1.2 Idéntifikasi jeung Rumusan Masalah

Dumasar kana kasang tukang di luhur, di handap ieu dipedar ngeunaan idéntifikasi jeung rumusan masalah panalungtikan.

1.2.1. Idéntifikasi Masalah

Munculna rumpaka lantaran ayana prosés kréatif ti pangarang. Saupama maluruh ngeunaan rumpaka sacara gembleng lega teuing ambahanna. Ku kituna dumasar tinimbangan waktu, biaya tur tanaga panalungtik, ieu panalungtikan diwatesanan ku identifikasi tina ulikan struktural-sémiotik jeung ajén moral. Ulikan struktural rumpaka nyoko kana unsur struktur puisi, nya éta imaji, simbol atawa lambang, jeung musicalitas atawa wirahma. Aya deui unsur séjéenna nu mangrupa sambarana, nyaéta suasana, téma jeung gaya (Mustappa, 1985:21). Sedengkeun ulikan sémiotik dumasar tiori Charles Sander Pierce (dina Isnendes, 2010:95-96), anu nyoko kana kaayaan jeung wangu dasarna anu ngawengku:

- a. *Ikon*, tanda anu nunjukkeun ayana hubungan anu sипатна alamiah antara pananda jeung petandana.
- b. *Indéks*, hubungan kausal di antara répéséntamén jeung objékna.

- c. *Simbol*, hubungan antara penanda jeung petanda dina sipatna anu arbiter.

Ngeunaan ulikan ajén moralna, rumpaka kawih téh dianalisis tina komponen moral agama jeung darigama. Moral agama nya éta ajaran anu saluyu jeung Al Qur'an jeung hadis. Sedengkeun darigama nya éta ajaran anu luyu jeung aturan-aturan hirup di masarakat.

Rumpaka Pop Sunda anu ditalungtik téh rumpaka Pop Sunda tina Album Doel Sumbang, anu dianggap miboga ajén moral dina ngalakonan kahirupan, ngan kasang tukang pangarang lagu dina ieu panalungtikan moal dipaluruh sangkan ieu panalungtikan museur kana rumpaka laguna.

1.2.2 Rumusan Masalah

Dumasar kana idéntifikasi masalah dina ieu panalungtikan, dirumuskeun rumusan masalah ieu di handap:

- a. Kumaha rumpaka kawih karya Doel Sumbang disawang tina segi struktur puisi nu ngawengku, imaji, simbol, musicalitas, suasana, téma jeung gaya?
- b. Aspék sémiotik naon baé anu aya dina rumpaka kawih wanda pop Sunda karya Doel Sumbang disawang tina ikon, indéks, jeung simbol?
- c. Ajén moral naon waé nu nyangkaruk dina rumpaka kawih karya Doel Sumbang?

1.3 Tujuan Panalungtikan

Ieu panalungtikan, miboga dua tujuan nya éta tujuan umum jeung tujuan husus, anu dipedar saperti ieu di handap:

1.3.1 Tujuan Umum

Tujuan umum ieu panalungtikan nya éta pikeun ngaidéntifikasi jeung ngadéskripsiun karya sastra, hususna rumpaka kawih dina wanda Pop Sunda dumasar kana struktur pangwanguna, anu satuluyna diulik sacara sémiotik jeung ajén moralna.

1.3.2 Tujuan Husus

Tujuan husus dina ieu panalungtikan nya éta:

- a. Ngaidéntifikasi jeung ngadéskripsiikeun struktur puisi rumpaka kawih wanda pop Sunda karya Doel Sumbang anu ngawengku, imaji, simbol, musicalitas suasana, téma jeung gaya;
- b. Ngaidéntifikasi aspék sémiotik (ikon, indéks jeung simbol) anu nyangkaruk tina rumpaka kawih wanda pop Sunda karya Doel Sumbang;
- c. Ngaidéntifikasi jeung ngadéskripsiikeun ajén moral nu nyangkaruk dina rumpaka kawih wanda pop Sunda karya Doel Sumbang.

1.4 Mangpaat Panalungtikan

Sangkan leuwih jentré mangpaat ieu panalungtikan dibagi jadi dua bagian, nya éta mangpaat téoritis jeung mangpaat praktis.

1.4.1 Mangpaat Téoritis

Mangpaat téoritis dina ieu panalungtikan pikeun ngawewegan élmu sastra, seni, jeung psikologi.

1.4.2 Mangpaat Praktis

Mangpaat anu dipiharep dina ieu panalungtikan secara praktis nyaéta:

- a. Pikeun sakumna masarakat, bisa jadi référénsi pikeun ngungkab ajén moral nu digambarkeun dina rumpaka-rumpaka kawih anu luyu jeung kaayaan jaman;
- b. Pikeun dunya atikan, bisa dijadikeun tatapakan boh pikeun guru, boh pikeun siswa sangkan leuwih kréatif dina ngamekarkeun bahan pangajaran kawih nu dicokot tina rumpaka-rumpaka kawih.

1.5 Anggapan Dasar

Anggapan dasar nyaéta hiji pamikiran anu bebeneranna ditarima ku panalungtik (Surakhmad dina Arikunto, 2006:65). Anggapan dasar dina ieu panalungtikan nya éta:

- a. Rumpaka kawih wanda pop sunda mangrupa bagian tina budaya lokal;

- b. Rumpaka kawih miboga struktur saperti karya sastra wangun puisi;
- c. Rumpaka kawih miboga ajén moral anu luhung;
- d. Méré wawasan ngeunaan kawih wanda Pop Sunda.

1.6 Sistematika Nulis

Sistematika nulis baris diébréhkeun dina wangun saperti ieu di handap.

BAB I Bubuka, anu mertélakeun kasang Tukang, idéntifikasi jeung rumusan masalah, tujuan panalungtikan, manfaat panalungtikan, anggapan dasar, métode panalungtikan, sistematika nulis.

BAB II Tatapakan tiori, anu ngadadarkeun sajumlahing téori anu dijadikeun tatapakan pikeun nganalisis nu ditalungtik, di antarana ngawengku téori kawih, rumpaka, Pop Sunda, puisi, struktur puisi, sémiotik, jeung ajén moral.

BAB III métode panalungtikan, ngawengku data jeung sumber data, désain panalungtikan, métode panalungtikan, wangenan operasional, instrumén panalungtikan, téhnik ngumpulkeun data jeung téhnik ngolah data.

BAB IV Analisis Jeung Déskripsi Struktural-Sémiotik Katut Ajén Moral Rumpaka Kawih Karya Doel Sumbang.

BAB V kacindekan jeung saran, mertélakeun kacindekan tina hasil analisis jeung sababaraha saran pikeun panalungtikan lianna.

